

EKKLESIA BREDA zondag 17 juni 2018

Brief van Jakobus

Alex van Heusden

Een document uit de eerste eeuw, geschreven door een leraar van de messiaanse beweging in naam van Jezus. Oorspronkelijk waarschijnlijk geen brief, maar iets intern, voor eigen gebruik in een of andere ekklesia. Toen andere ekklesia's zich gingen melden, 'wij willen dat document graag lezen', werd er een aanhef boven geplakt met afzender en geadresseerden, en werd het rondgestuurd. In welke oplage is niet bekend. Waarheen precies, naar welke ekklesia's, ook niet. We lezen: 'Jakobus, slaaf van God en heer Jezus Messias, aan de twaalf stammen in de verstrooiing, ik groet jullie.' De twaalf stammen staan voor heel Israël, de 'verstrooiing' is de diaspora, alle Joden die wonen buiten Judea en Galilea. Dan rijst de vraag of de aangeschrevenen allen Joden waren, Joodse leerlingen van Jezus.

En wie is de schrijver? *Jakoobos* staat er in de aanhef, de Griekse vorm van de Hebreeuwse naam *Ja'akov*. Is het de broer van Jezus, met die naam? De leider van de moederekklesia in Jeruzalem? Die in de traditie 'de rechtvaardige' wordt genoemd? Over hem is bitter weinig bekend. Alleen enkele vermeldingen in de brieven van Paulus en in het boek Handelingen der Apostelen laten doorschemeren dat hij een rol van betekenis heeft gespeeld in de vroege Jezusbeweging.

Eén ding lijkt wel vast te staan: Jakobus' dood door steniging. De Joodse geschiedschrijver in Romeinse dienst, Josef ben Mattai, beter bekend als Flavius Josephus (37-ca. 100) wijdt tegen het einde van zijn beroemde werk *De oude geschiedenis van de Joden* een passage aan de dood van Jakobus, die geïntroduceerd wordt als 'de broer van de Jezus die Christus genoemd wordt' (XX, 200-201). Naar alle waarschijnlijkheid vond Jakobus de dood in het jaar 62, toen de keizer van Rome een nieuwe landvoogd stuurde naar de provincie Judea en er tijdelijk een machtsvacuüm was. Een jonge, pas benoemde hogepriester wil zich krachtig manifesteren: in zaken van Thora stelt hij de norm. Jakobus en enkele anderen, vermoedelijk Farizeeën, hebben de oppositie die zij voerden tegen de nieuwe hogepriester, met hun leven moeten bekopen.

Even terzijde. In een kalkstenen knekelkist die uit de eerste eeuw zou stammen, staat in het Aramees de tekst gegrift: 'Jakob, zoon van Jozef, broer van Jezus'. Een interessante parallel, wat je verder ook van dat kistje moet denken.

Nu is het zo dat de schrijver van de Jakobusbrief er op geen enkele manier blijk van geeft dat Jezus zijn broer was. Hij laat zich op niets en niemand. Hij was ook niet de enige Jakob, laat staan de 'enige ware'. Jakobus was in de eerste eeuw een heel gewone naam. Even gewoon als Kobus ooit in onze streken. U herinnert zich nog Jakoba van Beieren. In de evangelieverhalen horen we over Jakobus, de zoon van Zebedeüs (Matteüs 4:21), Jakobus, de zoon van Alfeüs (Matteüs 10:3), Jakobus, de zoon van Maria (Matteüs 27:56) en Jakobus, de vader van Judas (Lukas 6:16). Dat zijn er al vier.

Eén ding staat vast: de schrijver van de Jakobusbrief was een Jood, een Joodse leerling van Jezus. Door de eeuwen heen is er discussie gevoerd over de vraag hoe 'christelijk' deze Jood was. Niet veel te Joods om als 'christen' door het leven te gaan? Dat lijkt mij een misverstand. Zo kunnen 'Jood' en 'christen' in de toenmalige context niet tegen elkaar worden uitgespeeld. De schrijver van de Jakobusbrief, hoe zijn naam ook luidde, was aanhanger van een Joods-messiaanse beweging waaruit op den duur groeide wat wij nu 'christendom' noemen. Hij was diepgeworteld in de bijbel en andere Joodse geschriften, kortom, in tradities van Jodendom.

Een vergelijking met Sja'oel, beter bekend als Paulus, valt veelal uit in het nadeel van Jakobus, zeker in kringen van reformatorisch christendom. Bij Jakobus lezen we (2:24-26):

*Jullie zien dat iemand gerechtvaardigd wordt ('waargemaakt') door zijn werken,
niet enkel uit vertrouwen ('geloof').*

*Werd niet ook Rachab, de hoer, gerechtvaardigd door haar werken
toen zij de verkenners ontving en langs een andere weg liet gaan?*

*Zoals het lichaam dood is zonder levensadem,
zo is het vertrouwen ('geloof') dood zonder werken.*

Vertrouwen - 'geloof' - kan niet op zichzelf staan. Vertrouwen moet handen en voeten krijgen, bewijst zich door het doen van goede werken, edelmoedig, empathisch. Kijk naar

Rachab, de publieke vrouw op de wallen van Jericho, hoe zij het leven redde van de verkenners namens Israël (Jozua 2:15-16).

Zijn we hier getuige van een polemieek met Paulus? In zijn brief aan de Romeinen lezen we (3:28): 'Een mens wordt gerechtvaardigd ("waargemaakt") uit vertrouwen ("geloof"), niet door werken van Thora.' Om precies te kunnen wegen hoe de opvatting van Jakobus zich verhoudt tot die van Paulus, moeten we gaan zitten op de harde banken van het leerhuis. Ook om te leren verstaan waarom de Reformatie de visie van Paulus heeft opgevat als een compendium van ware protestantse theologie. En als je Paulus aanhangt, ben je tegen Jakobus. Het is het een of het ander.

Martin Luther typeerde het document van Jakobus als een 'strooien brief, in elkaar geflansd door een of andere Jood'. Dat was niet vriendelijk bedoeld. Het is een ratjetoe waar we niets mee kunnen - 'in elkaar geflansd'. Hoe onaardig ook gezegd, en gemeten aan waar Luther toe in staat was, is de toon hier nog mild - in de kern heeft hij het gelijk aan zijn kant. Die 'strooien brief' is geschreven door een Jood die zijn 'boodschap' uit allerlei bronnen bij elkaar heeft geveegd - de bijbel en andere Joodse geschriften.

Hoezeer ik ook geneigd ben mij te beschouwen als een leerling van Paulus, ik vind de brief op naam van Jakobus een mooi en inspirerend document. Het is één grote, hartstochtelijke oproep tot omkeer en tot volharding. Ga de weg van het vertrouwen, dat wil zeggen: de fiducia in de mogelijkheid van een andere, nieuwe wereldorde, die, zo meent de schrijver, niet ver weg is. Herhaaldelijk spreekt hij over het 'oordeel': 'De dagen lopen op hun eind'; 'dichtbij is de aankomst van de heer'. Zo krijgt de oproep tot omkeer het karakter van een ultimatum: maak haast, we hebben ongelooflijke haast.

Een radicale, herkenbaar profetische boodschap. En wie worden met name aangesproken? De rijken. Is dat even vervelend voor ons. Want wij zijn allen rijken, vergeleken met de omstandigheden waarin wereldwijd talloos veel miljoenen moeten leven. En waar wij maar niet in slagen, in Europa, in dit welvarende werelddeel, is een oplossing vinden, eerlijk, rechtvaardig en humaan, voor de toestroom van vreemdelingen, vluchtelingen. Niet opvangen, maar terugsturen - zo luidt de imperatief. En daartoe zou een As Berlijn-Wenen-Rome tot stand gebracht moeten worden. Dit is de lakmoesproef voor de toekomst van Europa.

Omkeer is dus geboden. Je leven veranderen. Je bevrijden uit de dwang van ook innerlijke slavernij. Herkent u dit? Innerlijke slavernij. De macht der gewoonte omdat je niet de moed kunt opbrengen je leven anders in te richten, terwijl je daar, als je afdaalt in jezelf, innig naar blijkt te verlangen. Doffe berusting, het is zoals het is, het kost te veel moeite om jezelf opnieuw uit te vinden. Toch maar proberen, angst en twijfel weerstaan, opbreken en gaan 'versterk je hart'; maar ook 'heb geduld met jezelf'.

Wat moet je leren? Leven in vrijheid. Uittocht uit alle mogelijke systemen van slavernij. Innerlijk en uiterlijk, persoonlijk en in maatschappelijk verband - wij mensen samen. Dat vereist geestverwantschap en onderlinge solidariteit - 'elkaar geen loer draaien'.

Dat is een levenshouding én manier van leven die je moet aanleren, inoefenen. En leren, dat doe je een leven lang. Je kunt het opgeven onderweg, cynisch geworden, wanhopig, bedroefd of gelaten. Je kunt ook besluiten om toch weer op te breken, al is het maar door gehoor te geven aan de stem, het spreken, van een andere mens die jou roept, die jou nodig heeft. Daartoe bewogen worden. Die mens herkennen als je naaste. En de naaste worden van die mens.

Zeg 'amen' - zo moge het zijn.